

سیاست‌های اطلاع‌رسانی کشورهای در حال توسعه

چارچوبی برای تحلیل سیاست‌های اطلاع‌رسانی که در مالزی و هندوستان بکار گرفته شده است.

نویسنده: سجاد الرحمن^۱

ترجمه: اشرف‌السادات میرشاهزاده^۲

سیاست‌های اطلاع‌رسانی کشورهای در حال توسعه

اولین ابتکارات در زمینه کتابشناسی جهانی و دسترسی همگانی به انتشارات مصادف با تدوین راهنماهای مهندسی یونسکو مانند یونی‌سیست^۳ ناتیس^۴ (نظام ملی اطلاع‌رسانی) و جی‌آی‌پی^۵ (برنامه عمومی اطلاع‌رسانی)، در طول دهه ۷۰ بوده است. کلیه این مراکز مبتنی بر این اصل بودند که توده در حال گسترش اطلاعات را فقط با تشکیل زیربنای اطلاع‌رسانی در هر کشور که اشتراک منابع اطلاعاتی را مورد حمایت قرار دهد قابل کنترل است. یونی‌سیست UNISIST در سال ۱۹۷۲ به منظور تشکیل نظام اطلاع‌رسانی علمی جهانی راه‌اندازی شد و به زودی معلوم گردید که در سال ۱۹۷۴، بدون ایجاد نظام ملی اطلاع‌رسانی (NATIS) در هر کشور نمی‌توان کنترل فراگیر داشت و به همه اطلاعات دسترسی پیدا کرد. لذا

مقاله حاضر نقش مؤسسات مختلف در تنظیم سیاست‌های اطلاع‌رسانی در کشورهای در حال توسعه و نتایج این تلاش‌ها را بررسی می‌نماید. به منظور ارزشیابی فرآیند تعریف سیاست اطلاع‌رسانی و اسناد مربوط آن دو نمونه در مالزی و هندوستان انتخاب شدند. به کمک دورنماهای مربوط به این زمینه، تعامل سیاست‌های مختلف و یک سری مسائلی که در یک سیاست مطرح می‌شود چارچوبی برای ارزشیابی تهیه شد. پس از تحلیل فرآیند تعریف سیاست، این معیارها برای بررسی میزان پوشش و اهمیت اسناد که در دو کشور بکار گرفته شده بکار رفتند و معلوم گردید که هر دو خط‌مشی در محدوده کار خود مشکلاتی داشتند. این روش‌ها باید دائماً در ارتباط با روش‌های متناسب و به منظور روشن شدن مسائل روزآمد شوند که در تلاش‌های اولیه‌ای که وجود داشت هیچگونه اشاره‌ای به آنها نشده است.

بدون هیچ اعلامیه رسمی، هر دو مرکز فوق در Gip (برنامه عمومی اطلاع‌رسانی)، در سال ۱۹۷۶ ادغام شدند که این مرکز حول چهار محور عمده فعالیت می‌کند، که سیاست اطلاع‌رسانی و برنامه‌ریزی از اولین فعالیت‌های آن است. شاخه Gip یونسکو با همکاری سازمان‌های غیردولتی در طول سال‌های اواخر قرن نوزدهم تعریف و تنظیمی از سیاست ملی اطلاع‌رسانی فراهم کرده است. نتیجه این شده است که نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی باید پس از تعریف سیاست آگاهانه طراحی شوند. تلاش‌هایی که در زمینه اشتراک منابع در سطوح محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی انجام می‌شود می‌تواند پس از ملاحظه مسائل مرتبط در یک سیاست ملی اطلاع‌رسانی بهتر مورد بررسی قرار گیرد.

ضرورت و دلیل اساسی

بهتر است قبل از بحث درباره نیاز به «سیاست اطلاع‌رسانی» آن را تعریف نماییم. یکی از تعاریف عبارت است از: مجموعه‌ای از خط‌مشی‌های مربوط به جمع‌آوری، ذخیره‌سازی، بازیابی و اشاعه اطلاعات که با استفاده از فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارائه خدمات اطلاع‌رسانی در بهبود جمع‌آوری، ذخیره‌سازی، بازیابی و انتشار اطلاعات صورت می‌گیرد.

یک سیاست اطلاع‌رسانی شامل یک رشته اجزاء مرتبط بهم مانند: مبادله اطلاعات، فن‌آوری اطلاعات، اقتصاد اطلاعات، خصوصی بودن اطلاعات، نظام‌های اطلاعات، محرمانه بودن اطلاعات، علم اطلاع‌رسانی، شبکه‌های اطلاع‌رسانی و مدیریت اطلاع‌رسانی می‌باشد.

آیا لازم است یک سیاست ملی اطلاع‌رسانی مکتوب داشته باشیم؟ پویایی‌های اطلاع‌رسانی به خط‌مشی‌های دقیق، آگاهانه یا مکتوب وابسته نیستند. راکفلر^۶ در گزارش خود در مورد سیاست ملی اطلاع‌رسانی چنین مطرح کرده بود که یک ملت سؤال‌های مربوط به سیاست اطلاع‌رسانی خود را آگاهانه یا ناآگاهانه، با مسؤلیت یا در بی‌خبری، با دقت یا تصادفی، به طور جامع یا تدریجی مطرح می‌کنند: مدارک متعددی وجود دارند که قبل از اعلام رسمی سیاست ملی اطلاع‌رسانی وجود داشته‌اند. این مدارک را می‌توان به صورت ماده‌هایی در قوانین

اساسی ملی، قوانین و فرامین سلطنتی، دستورات اجرایی، آیین‌نامه‌های دولتی و غیره پیدا نمود. این مدارک همانند چارچوبی برای تعریف سیاست عمل می‌نمایند و در عین حال ممکن است فوانعی در سر راه سیاستگذاران ایجاد نمایند و همه این مطالب نیاز به سیاست‌های معقول و دقیق را خاطر نشان می‌سازد تا چارچوبی مطمئن برای پویایی‌های اطلاع‌رسانی ارائه دهد.

از یک سیاست ملی اطلاع‌رسانی، انتظار می‌رود همه سطوح دولت را دربرگیرد، اصول و چارچوب مفهومی را ارائه دهد، بالاترین مقام کشوری آن را تأیید کند، در حالی که بر هماهنگی تأکید دارد باید کل را نیز در نظر بگیرد اما اولویت‌ها را نیز مشخص کند، پیوندهای فن‌آورانه را برای شبکه‌های ارتباطات دوربرد ملی تشویق کند، اطلاعات علمی و فن‌آوری (STI)^۷ را در سطح گسترده‌تر ملی در نظر داشته باشد، از میان ذینفعان خود شرکایی را انتخاب کند و پیوندهایی با منابع اطلاع‌رسانی ملل دیگر و سازمان‌های بین‌المللی داشته باشد.

توسعه سیاست اطلاع‌رسانی

پیشگیری‌های فزاینده پویایی‌های اطلاع‌رسانی و اثرات نافذ آنها بر رشد اجتماعی منجر به ایجاد زمینه‌هایی جهت تدوین سیاست اطلاع‌رسانی شده است. کشورهای توسعه یافته به مسائل مربوط به سیاست‌های اطلاع‌رسانی در سطوح مختلف توجه نموده‌اند. ایجاد کتابخانه انجمن ملی و علوم اطلاع‌رسانی در ایالات متحده در سال ۱۹۷۲ و بررسی کمیته‌های قانونی متعدد کنگره ایالات متحده بر روی جنبه‌های مختلف منجر به دستیابی به سوابق کاملی درباره این موضوع شده است. اگر چه ایالات متحده هنوز اسناد واحدی به نام سیاست ملی اطلاع‌رسانی ندارد. بریتانیای کبیر و ایرلند نیز مدارک و اسناد قانونی متعددی تهیه کرده‌اند. فرانسه نیز یکی از کشورهای توسعه یافته است که سند واقعی در این زمینه تهیه کرده که اهمیت مسائل اطلاع‌رسانی مختلف را از دیدگاه ملی خودش مطرح می‌کند و مهمترین جنبه‌اش موضع متهورانه‌ای بود که در مقابل سلطه‌جویی ایالات متحده آمریکا در بازار بین‌المللی اطلاع‌رسانی اتخاذ کرد. همچنین مسائل مربوط به سیاست‌های اطلاع‌رسانی در کشورهای آلمان، سوئد، دانمارک، استرالیا و کانادا نیز مطرح است.

مرتبط بر مبنای مفهومی روشن انجام شود.

دیدگاه‌های توسعه سیاست اطلاع‌رسانی

دیدگاه‌هایی که اینجا ارائه شدند مربوط به قلمرو سیاست اطلاع‌رسانی، مسائل مرتبط با سیاست اطلاع‌رسانی، و فرآیند سیاست اطلاع‌رسانی و اجرای آن می‌باشند.

قلمرو سیاست اطلاع‌رسانی

تعریفی که برای سیاست اطلاع‌رسانی در ابتدای این مقاله ارائه شده مربوط به چرخه حیات اطلاعات است بدون اینکه آن را به هیچ حوزه بخشی یا رشته‌ای محدود کنیم. اگر اطلاعات را مایع حیاتی فرض کنیم که در سراسر جسم سیاست‌ها جریان دارد و برای تجدید حیات و رشد آنها ضروری است نمی‌توانیم این مایع تعریف نشده را به اجزاء تقسیم کنیم. دستورالعمل‌ها و کتاب‌های راهنمای یونسکو نیز اطلاعات را به همان مفهوم کلی در نظر می‌گیرند. مباحث سیاسی در کشورهای در حال توسعه نیز اطلاعات را به عنوان یک خون حیاتی که در برگزیده کلیه رشته‌ها مانند علوم و فن‌آوری اطلاعات STI، بازرگانی، بهداشت، آموزش و پرورش، ارتباطات، کشاورزی، اقتصاد، حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی، فن‌آوری اطلاعاتی، محیط و توسعه و مانند آن در نظر می‌گیرند. بُعدهای زمان و فضا نیز در این مفهوم دخالت دارند، اما خط‌مشی‌های اطلاعاتی کلاً جنبه‌های مربوط به دست‌رسی همگانی را مطرح می‌سازد. سیاست‌های اطلاع‌رسانی را می‌توان در چارچوب همان نظریه‌ها تعریف نمود که در آن تأثیر تعامل مداوم و گسترده‌ای با خط‌مشی‌های متعدد یک چارچوب ملی وجود دارد. نمودار ۱ نشان می‌دهد که یک تعریف از سیاست اطلاع‌رسانی را زمانی می‌توان دنبال نمود که افراد ذینفع از تمام نقاط تحت تأثیر در این فرآیند بطور کامل درگیر شده باشند.

کتابخانه‌ها بخشی کوچک از کل پویایی اطلاع‌رسانی هستند. بخش اطلاعات بدون شک یکی از حوزه‌های تلاش انسان‌هاست که به سرعت در حال گسترش است. کتابخانه‌ها باید با شرایط جدید خود را تطبیق دهند و دائماً با نیروهای متعدد اطلاع‌رسانی جهان در ارتباط باشند. درک واقعیت‌های

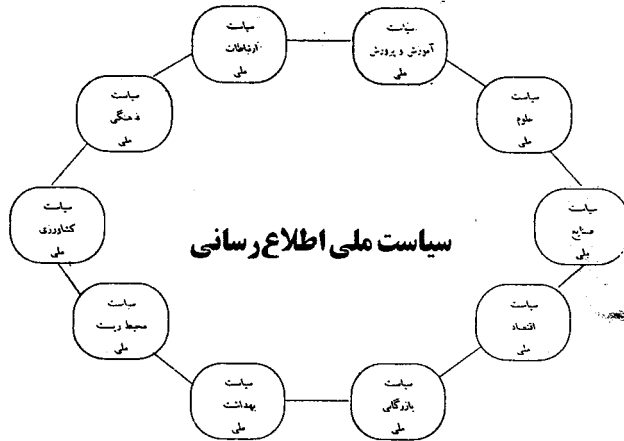
یونسکو سعی کرده است انگیزه‌های برای طرح مسائل مربوط به سیاست‌های اطلاع‌رسانی در کشور در حال توسعه ایجاد نماید. لذا کتاب‌هایی در این زمینه تدوین شد که از آن جمله، راهنمای سیاست اطلاع‌رسانی: قلمرو، تشکیلات و اجرا (۱۹۸۵) نوشته وزلی تاناسکویچ^۸ که بعداً توسط مونت ویلوف^۹ تحت کتابی با عنوان: تشکیلات، تصویب، اجرا و عملیات یک سیاست ملی در اطلاعات (۱۹۹۰) تکمیل شد. همچنین یونسکو خدمات مشاوره‌ای در اختیار بسیاری از کشورها قرارداد و سمینارها و سمپوزیوم‌هایی را در کشورهای در حال توسعه برگزار نمود.

در بین کشورهای در حال توسعه، برزیل را می‌توان مستثنی نمود زیرا سیاست اطلاع‌رسانی منحصر بفردی را در حمایت از سیاست بازرگانی خود ارائه نموده که واردات سخت‌افزارهای رایانه‌ای را محدود کرده و بر کار دانشمندان و مهندسين خود نظارت دارد. سیاست برزیلی سعی کرده است وابستگی خود را به مجموعه‌های سخت‌افزار اطلاع‌رسانی غربی کاهش دهد. ام‌کمبو^{۱۰} و می‌تی^{۱۱} تأثیر اقدام‌های اولیه یونسکو را برای توسعه سیاست‌های اطلاع‌رسانی در سه کشور آفریقای بوتسوانا^{۱۲}، زامبیا و تانزانیا بررسی کردند. تحلیل اساسی آنها درباره شرایط بومی سه کشور، نواقص مفهومی و روشی در راهکارهای مربوطه، و کمبودهای مربوط به کاربرد دستورالعمل‌های یونسکو بسیار عاقلانه و دارای بینش است. یک نتیجه‌گیری روشن این است که سیاست‌های اطلاع‌رسانی را نمی‌توان در این کشورها علناً مطرح نمود.

مالزی و هندوستان فعالیت‌های فشرده‌ای را جهت تدوین سیاست ملی اطلاع‌رسانی تحت حمایت دولت‌های مربوطه خود شروع نموده‌اند. سیاست اطلاع‌رسانی مالزی توسط دولت پذیرفته شد در حالی که اسناد هندی هنوز در انتظار پذیرش رسمی به عنوان یک بیانیه ملی در مورد مسائل اطلاع‌رسانی هستند. این دو مطالعه دارای تفاوت‌ها و شباهت‌هایی هستند که بررسی دقیق‌تری را می‌طلبد. قلمرو تحت پوشش و محتوی، راه‌کارهای توسعه‌ای، قدرت اجرایی، ارزشیابی و سیستم‌های اصلاح و تغییر این دو سند جنبه‌هایی هستند که به بررسی تحلیلی در این دو مقاله نیاز دارند. در هر حال این بررسی می‌بایست در زمینه‌ای با دیدگاه‌های سیاسی

قلمرو سیاست اطلاع‌رسانی

سیاست‌های سطح پایین و اختصاصی باید تدوین گردند و مطلوب خواهد بود اگر در سطوح بالا قطعات اختصاصی مانند قطعات یک موزائیک با یکدیگر تناسب داشته باشند و تصویری روشن و معنادار ارائه دهند. او همچنین چهار دسته از مسائل را که باید در خط‌مشی‌ها دخالت داد پیشنهاد داده است: قانونی و آیین‌نامه‌ای، اقتصاد کلان، سازمانی، و اجتماعی. بندر^{۱۴} هنگام بررسی ابعاد بین‌المللی یک سیاست اطلاع‌رسانی رویکردی سه رده‌ای را در تنظیم سیاست اطلاع‌رسانی پیشنهاد نموده است: مسائل بین‌المللی، مسائل منطقه‌ای و مسائل کشوری. بیرمان^{۱۵} که به عنوان فردی معتبر مدت‌های طولانی از سال ۱۹۶۰ در ارتباط با مسائل سیاست‌های اطلاع‌رسانی بوده است و همچنین در کتابخانه کمیته ملی و علوم اطلاع‌رسانی ایالات متحده از ابتدا خدماتی ارائه نموده است چنین بحث می‌کند که هر کشوری از قبل یک رشته سیاست‌های اطلاع‌رسانی برای خودش به صورت تدریجی دارد؛ بعضی توسط قانون، دیگران از طریق احکام اجرایی، بعضی‌ها از طریق بخشنامه‌ها، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مؤسسات مختلف همچنین به نقل از کمیته شورای محلی ایالات متحده در زمینه حقوق مالکیت، گزارش کمیته به رئیس جمهور که توسط کمیته ملی کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی (NCLIS)^{۱۶} در سال ۱۹۷۶ چاپ شد چنین بیان می‌دارد که بخش‌های مختلف و ذینفعان مختلف به دلیل حوزه‌های متعدد سیاست‌های اطلاع‌رسانی مسائل آن را با خود مرتبط می‌بیند، همچنین نقل قول می‌کند که: «اگر چه واژه سیاست اطلاع‌رسانی ممکن است به معانی مختلفی اطلاق گردد، اما نظریه‌های متعددی که در مورد آن ارائه شده همگی بخشی از یک خانواده بهم وابسته و متعامل با یکدیگر هستند. همین زمینه و انتظارات بیشتر است که باعث می‌شود مسائل سیاست‌های اطلاع‌رسانی در آینده مورد تأکید بیشتری باشند و یک سیاست ملی اطلاع‌رسانی را اجباراً به دنبال خواهد داشت. روابطی که میان ارتباطات اطلاعاتی، فن‌آوری اطلاع‌رسانی، اقتصاد اطلاع‌رسانی، مالکیت خصوصی اطلاعات، نظام‌های اطلاع‌رسانی، محرمانه بودن اطلاعات، علوم اطلاع‌رسانی، شبکه‌های اطلاع‌رسانی و مدیریت اطلاع‌رسانی وجود دارد، نیاز به رویکردی وسیع‌تر و جامع‌تر را

تجدید لازمه بقا و امکان رشد است. شرم بازدارنده و گرفتار شدن در فعالیت‌های محافظه‌کارانه موجب ایجاد خط‌مشی‌های نامربوط و منسوخ می‌شود. در هر حال تشویق‌کننده است که کتابداران را در بین پیشقدمان کاربرد فن‌آوری‌های جدیدتر اطلاع‌رسانی بیابیم و نقش مهمتری را در شناسایی و طرح مسائل مربوط به خط‌مشی‌ها از ذینفعان ویژه دیگر در دنیای اطلاعات مانند مهندسين رایانه، ناشرین، متخصصین آموزش و پرورش، یا مدیران رسانه‌ها ایفا نماییم. همچنین بهتر است که کتابداران در این مسئله مضر باشند که نقش جدید کتابخانه‌ها در گستره وسیع‌تر اطلاع‌رسانی جهانی درک شود و آنها هنگام تنظیم سیاست‌های ملی اطلاع‌رسانی در تماس دائم با دیگر دست‌اندرکاران باشند. لازم است سیاست اطلاع‌رسانی مالزی و هندوستان نیز در مورد کاربرد این دیدگاه مورد بررسی قرار گیرد.

تعدد سیاست‌های اطلاع‌رسانی

هنگامی که اطلاعات در قلمرو گسترده و گیج‌کننده‌اش در ارتباط با پیچیدگی‌های نامعلوم در نظر گرفته می‌شود مشخص می‌شود که یک سند سیاست اطلاع‌رسانی منفرد هم غیرعملی و هم نامطلوب است. منو^{۱۳} در پاسخ به این سؤال‌ها که آیا باید یک سیاست واحد، مرتبط و در برگیرنده داشت، می‌گوید که عملی نیست و مشاهده نموده است که بسیاری از

نسبت به مسئله ایجاب نموده است».

رحمان^{۱۷} نیمرخی برای پیمایش خود از میزان پوشش اجزاء سیاست‌های اطلاع‌رسانی در برنامه درسی کتابداری و برنامه‌های پژوهشی اطلاع‌رسانی تهیه نموده است. این نیمرخ دارای یازده طبقه‌بندی زیر می‌باشد: محیط اطلاعات، نیازهای اطلاعاتی و استفاده یا عدم استفاده از اطلاعات، نظام‌های اطلاع‌رسانی، مسائل و مشکلات سیاست‌های اطلاع‌رسانی (دسترسی، سواد، سانسور، حق مؤلف نیازهای گروه‌های خاص، اطلاعات اداری و غیره)، تجهیز نیروی انسانی، نقش‌ها و کمک‌های مؤسسات اطلاع‌رسانی، قوانین، فن‌آوری و اثرات آن، چاپ و انتشار اطلاعات، فرآیند و تدوین و اجرای خط‌مشی‌ها، و ابعاد بین‌المللی.

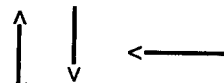
نظریه‌ای که از این بحث تدوین شد در نمودار ۲ ارائه شده است که فهرستی از ابتکارات قانونی و آیین‌نامه‌ای، مجموعه‌ای از سیاست‌های عمومی، و مجموعه‌ای از سیاست‌های اختصاصی را فراهم می‌نماید. کلیه این خط‌مشی‌ها الگویی با تأثیر دو طرفه و اشتقاقی دارند. ابعاد بین‌المللی عوامل مداخله ثابتی در این سناریوی وسیع سیاست‌های اطلاع‌رسانی به حساب می‌آیند. نظریه مشابهی برای بررسی مدارک مربوط به سیاست مالزی و هندوستان بکار گرفته شده است.

نمودار ۲

تاریخگذاری: حق مؤلف، سانسور، چاپ و انتشار، اطلاعات دسته‌بندی شده، آموزش و پرورش، کتابخانه‌ها، ارتباط از راه دور، حفظ و نگهداری، بایگانی‌ها، ثبت اختراع‌ها و استانداردها، تفرقه، خدمات پستی و غیره.

احکام اجرایی، بخشنامه‌ها، آیین‌نامه‌های دولتی

سیاست‌های اطلاع‌رسانی بین‌المللی

سیاست‌های کلی	سیاست‌های اختصاصی (ویژه)
<ul style="list-style-type: none"> تولید اطلاعات نظارت بر اطلاعات دسترسی به اطلاعات مبادله و مشارکت خدمات اطلاعاتی برای گروه‌های ویژه بیسوادان، جوامع روستایی، گروه‌های محروم مسائل اقتصادی مسائل فن‌آوری 	<ul style="list-style-type: none"> اطلاعات فدرال مسائل مربوط به اطلاعات خارج از کشور حفاظت از میراث‌ها امنیت اطلاعاتی سیاست‌های مربوط به بخش‌ها: تجارب، علم و فن‌آوری، کشاورزی، بهداشت، آموزش و پرورش، محیط زیست و غیره

مسائل مربوط به سیاست راهبردی

سیاست‌های اطلاع‌رسانی طوری طراحی می‌شود که مسائل راهبردی مربوط به پویایی‌های اطلاع‌رسانی را مطرح کنند. فهرستی از مسائل مهم در اینجا فراهم شده که دیدگاهی مهم برای مرور عملکرد و پوشش یک خط‌مشی خاص را ارائه می‌دهد.

الف- حق مؤلف و مالکیت علمی: عصر الکترونیک مسائلی نظیر حمایت از نرم‌افزار، حمایت و مالکیت داده‌ها و حق مؤلف از انواع مختلف رسانه‌ها را مطرح نموده است. مسائل دیگری نیز هستند که مربوط به رعایت قوانین و قراردادهای حق مؤلف بین‌المللی می‌باشند. زمینه دیگر مورد بحث، حق مؤلف از انتشارات دولتی است. در ایالات متحده، کتابداران و صنعت اطلاع‌رسانی برآنند که کلیه منابع اطلاع‌رسانی فدرال تحت حیطه دولتی آزاد نگهداری شود. این مسائل نیاز به بررسی دقیق کلیه مدارک سیاست ملی دارد.

ب- حقوق مالکیت: حقوق افراد در مورد مالکیت اطلاعات جمع‌آوری شده توسط دولت فدرال نیز باید مورد توجه طراحان سیاست‌ها برای ضرورت قانونگذاری باشد. پیشرفت‌هایی که در ارتباطات راه دور صورت گرفته تهدیدهای جدیدی برای حمایت از داده‌های خصوصی می‌باشد. همچنین استفاده محرمانه از منابع اطلاع‌رسانی و رسانه‌ها مورد توجه جوامع بسیاری قرار گرفته است. پاسخ جوامع مختلف در رویارویی با مشکلات مالکیت در زمینه محلی که باید مطرح شود تفاوت می‌کند.

پ- جنبه‌های اقتصادی: نقش بخش‌های دولتی/خصوصی و وابستگی به ساختار بازار، روند غالب در کشورهای در حال توسعه است. ایجاد رقابت در صنعت اطلاع‌رسانی کانون توجه سیاستگذاران شده است. یک مسئله مرتبط قیمت‌گذاری برای خدمات اطلاعاتی است. تفاوت‌های موجود در نظام‌های ارزشی دو بخش باعث ایجاد مسائلی در سیاست اطلاع‌رسانی شده است. شرایط کشورهای در حال توسعه تفاوت فاحشی با کشورهای پیشرفته دارد، مانند این که انتظار نمی‌رود بخش خصوصی نقش مهمی در صحنه‌های اطلاع‌رسانی ایفا نماید. واقعیت‌های سیاسی نیز با هر نقش فعال بخش خصوصی مخالفت دارد در حالی که دولت مایل

است نظارت انحصاری را اعمال نماید. چنین حساسیت‌های محلی نیاز به تدبیری هوشمندانه در مورد مسائل مرتبط با یکدیگر دارد.

ت- اطلاعات رده‌بندی شده: اطلاعات محرمانه ملی، همیشه قلمرو نظام‌های قانونی است. واقعیت‌های فراگیر دنیای جدید کاربرد اطلاعات علمی و فن‌آورانه (STI)، و تجارت داده‌ها را محدود کرده است. اِرس^{۱۸} شواهدی جمع‌آوری کرده است که چگونه ایالات متحده در انتقال اطلاعات علمی و فن‌آورانه (STI)، پژوهش و تجارت داده‌های خود را محدود کرده‌اند زیرا اعتراضاتی از جانب سازمان‌های اطلاعاتی و مراکز تخصصی شده بود. سیاست‌های اطلاع‌رسانی بعضی از کشورها مسئله را چنین بیان کرده است که پیشرفت‌های ارتباطات از راه دور، این کشورها را واداشته تا داوطلبانه راهبرد اطلاعاتی متناسب با امنیت و منافع مشترک خود اتخاذ نمایند. دریافت امواج ماهواره از راه دور ممکن است بر بهره‌برداری از منابع طبیعی توسط کشورهایی که وابستگی اطلاعاتی دارند تأثیر بگذارد. این مسئله و بسیاری از مسائل دیگر باید توسط طراحان سیاست‌های اطلاع‌رسانی دقیقاً مورد توجه قرار گیرد.

ث- مسائل فرهنگی - سیاسی - اجتماعی: خطر جدی اقتدار و امنیت کشورهای با فقر اطلاعاتی را تهدید می‌کند. جنبه ترسناک‌تر تهاجم فرهنگی توسط کشورهای با اطلاعات غنی است که برای هویت ملی و حفظ نظام‌های ارزشی فرهنگی، اجتماعی و مذهبی تهدیدکننده است. این ترس از امپریالیسم فرهنگی با عدم موازنه در دسترسی به اطلاعات و کاربرد آن در کشورهای با فقر و غنای اطلاعاتی تشدید شده است. در میان یک ملت مسائل دیگر مربوط به برابری دسترسی به اطلاعات، استفاده از اطلاعات برای تبلیغات و غیره وجود دارد که موجب تنظیم سیاست ملی اطلاع‌رسانی می‌شود.

ج- مسائل فن‌آورانه: یکی از حساسترین حوزه سیاست‌های اطلاع‌رسانی، آیین‌نامه‌های رسانه‌ها و ارتباطات از راه دور است. پیدایش شبکه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای فرصت‌های زیادی را بوجود می‌آورد که باید با مهارت بسیار مورد مطالعه قرار گیرد. بندر مروری بر توسعه شبکه‌های

مناطق مختلف داشته است و هفت شبکه را که با تأسیس جوامع اروپایی ایجاد شده نام برده است. فعالترین منطقه بعدی سواحل شرق دور اقیانوس اطلس بوده است. در عین این که مهم است به پیشرفت فن‌آوری بپیوندیم اما در مشکلات آن نیز سهم خواهیم شد که باید با دقت توسط سیاستگذاران مورد توجه قرار گیرد. این فن‌آوری‌ها اطلاعات ناهماهنگی را بوجود می‌آورند؛ آنها یک اقتصاد فراگیر را پرورش می‌دهند اما خیلی از کشورها اجازه نمی‌دهند منافع آن به کشورهای دیگر برسد؛ آنها به محتویات فرهنگی اجتماعی و تولید اطلاعات و ناشران اخبار انحصاری نیاز دارند و موانع غیر عادلانه‌ای در مقابل تبادل آزاد اطلاعات ایجاد می‌کنند. تمام این نتایج در چند کشور پیشرفته که بر ارتباطات جهانی تسلط دارند و نظم جدید اطلاعات جهانی را بوجود می‌آورند صادق است. مشکلات مربوط به مالکیت منطقی و نظارت بر اطلاعات دسته‌بندی شده قبلاً اشاره شده است. فن‌آوری رایانه و ارتباطات از راه دور رشد سریعی داشته‌اند اما ممکن است موجبات عدم توازن جدی را در مقابل منافع یک کشور منفرد ایجاد کنند و سیاستگذاران آن کشور نتوانند این مشکلات را به خوبی درک کرده و قضاوت‌های سیاسی مناسب داشته باشند.

چ- ابعاد بین‌المللی: جریان اطلاعاتی خارج از کشور پیچیدگی‌هایی دارد که می‌توان در مجامع منطقه‌ای و بین‌المللی مطرح نمود. مشکلات مربوط به حقوق مالکیت، امنیت اطلاعاتی، تطابق استانداردها، مسائل تعرفه و غیره به توجه سیاستگذاران در وزارتخانه‌ها و بخش‌های مختلف یک کشور نیاز دارد.

ح- اطلاعات اداری: مجموعه اطلاعاتی که توسط مؤسسات دولتی سازمان‌های بین‌المللی تولید می‌شود اهمیت ویژه‌ای برای تحقیق و توسعه^{۱۹} ملی و رشد اقتصادی دارد. کلیه جنبه‌های تولید، سازماندهی و بازیافت نیاز به سیاست‌های خاص، مواد قانونی، و آیین‌نامه‌های اجرایی دارد. بیشتر کشورهای در حال توسعه ماده‌های قانونی ندارند که این اطلاعات را از طریق بانک اطلاعاتی یا وسایل مشابه آزادانه در اختیار بگذارند. اطلاعات علوم و فن‌آوری و داده‌های تجارتي در ایالات متحده تحت مکانیزم‌های شدید تصفیه قرار می‌گیرند که این کار را به تقلید از کشورهای کمونیستی طی

کشور در حال توسعه دارای ویژگی‌های خاص خودش است اما در عین حال بعضی از پدیده‌ها مشترک هستند مانند: عدم درک حیاتی بودن اطلاعات در توسعه ملی، سطح پایین سواد، فقر شدید اطلاعاتی در میان جمعیت روستایی، ساختارهای فرعی اطلاعاتی نامطلوب، رهبری و اتحادیه‌های تخصصی ضعیف، سیاست‌های دولتی با کنترل شدید و تحت سلطه سیاسی، ابهامات قانونی، و فقدان منابع طبیعی و نیروی انسانی. بعضی از معیارهای هماهنگ تحلیل سیاست در این حوزه‌ها باید اسناد سیاست اطلاع‌رسانی بجا ماندنی تولید کنند.

تدوین و اجرای سیاست‌های اطلاع‌رسانی

رهنمودهای یونسکو دستورالعمل‌های مرحله به مرحله را برای تنظیم و اجرای سیاست‌های اطلاع‌رسانی در اختیار می‌گذارد. جان‌گری^{۲۴} سه فصل از کتاب خود را به ساختن و اجرای خط‌مشی‌ها، وسایل و منابع مورد نیاز برای این منظور و مشکلات ویژه کشورهای در حال توسعه اختصاص داده است. در نتیجه می‌توان گفت که کلیه ذینفعان باید در تمام مراحل شرکت داده شوند؛ پیمایش‌ها و تحلیل نیازها باید قبل از مراحل تنظیم خط‌مشی‌ها باشد؛ باید به دنبال حمایت مؤسسات و مشاوران بین‌المللی بود؛ همکاری رهبران سیاسی، قانونگذاران و مسئولین اجرایی باید تضمین شود؛ سمینارها و سمپوزیوم‌هایی که همه جنبه‌های متناسب و مربوط را شامل شود به منظور ایجاد حداکثر برون‌داد منطقی و تخصصی ترتیب داده شود؛ طرح‌ها باید بطور گسترده‌ای منتشر شوند تا بحث‌های مفیدی را ایجاد نمایند؛ ساختارهای سازمانی برای اجرای سیاست‌ها و تضمین منابع در چارچوب سیاست، در نظر گرفته شود؛ توسعه نیروی انسانی باید جزء اهداف باشد و همچنین تجدیدنظرهای متناوب از طریق ارزشیابی و بازخوردها باید انجام شود. هنگام مرور سیاست‌های اطلاع‌رسانی بعضی از کشورها به طور انفرادی می‌توان همین دستورالعمل را بکار گرفت.

کاربرد برای آینده

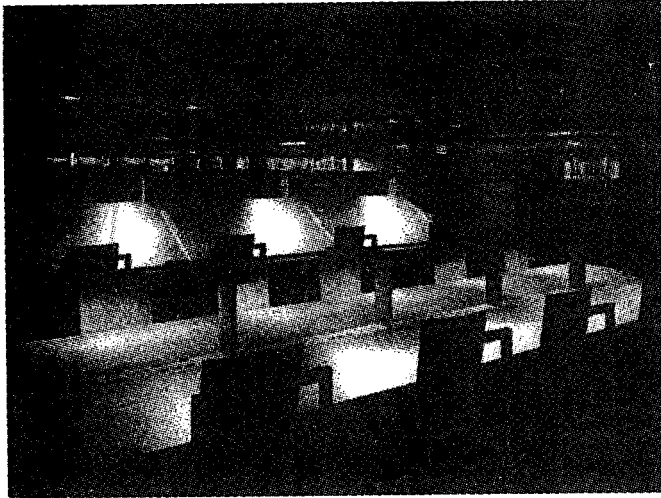
دو مورد مطالعه مربوط به سیاست اطلاع‌رسانی مالزی و

سال‌های ۱۹۸۰ انجام می‌دهند. تمایلات دیوان سالارانه و دست و پاگیر در کشورهای در حال توسعه نیز رخنه کرده بطوری که هر سند دولتی مهر «خیلی محرمانه» توسط کارگزاران سطوح پایین دولتی می‌خورد. نگهداری و کنترل داده‌های بایگانی شده نیز مسائل دیگری است که پیش روی سیاست‌گذاران می‌باشد.

خ- اطلاعات علمی و فن‌آورانه^{۲۵}: رات^{۲۱} و کیلمنت^{۲۲} خاطر نشان کردند که: "وقتی ارتباطات آزاد باشد علم بهتر می‌تواند خدمات ارائه دهد. جاری شدن آزادانه اطلاعات فرآیند علمی را حمایت کرده و موجب تسهیل در انتقاد، مباحثه، و انعکاس نتایج تجربی می‌شود؛ در هر حال از آنجا که دانش قدرت بوجود می‌آورد اغلب بعضی افراد یا مؤسسات علاقه پیدا می‌کنند که جلوی اطلاعات را بگیرند یا از آن محافظت کنند و واضح است که اطلاعات تأثیر مستقیمی بر اسرار نظامی یا انتقال یک کار حساس رقابتی دارد."

اطلاعات علمی و فن‌آورانه مهمترین نقش را در توسعه صنعتی و رقابت تحقیق و توسعه در یک کشور دارد. دو مسئله اصلی یکی دسترسی به اطلاعات فن‌آورانه خارج از کشور و دیگری نظارت بر اطلاعات بومی است. ساختار ابتدایی اطلاعات علمی و فن‌آورانه در خیلی از کشورهای در حال توسعه همراه با بخش‌های رشد یافته که هماهنگ با اولین اقدامات یونسکو^{۲۳} و یونیسیست است. عملکرد این نظام‌های اطلاع‌رسانی سزاوار تحلیل سیاست‌ها است. بفرنج‌ترین مسائل شراکت در منابع، مبادله آزادانه اطلاعات، و شبکه‌ای نمودن اطلاعات در سطوح میان بخشی و بین بخشی در این کشورهاست. وضعیت اطلاعات علمی و فن‌آورانه مسائل دائمی در سطوح کشوری و بین‌المللی را نشان می‌دهد.

د- مسائل محلی: کشورهای در حال توسعه شرایط و مشکلات خاص خود را دارند که باید با دقت در بررسی سیاست اطلاع‌رسانی مورد توجه قرار گیرند. ام‌کمبو و می‌تی به راهبردهای پیشنهادی در رهنمودهای یونسکو انتقاد کرده‌اند و آنها را در مورد کشورهای در حال توسعه آفریقایی نامناسب می‌دانند، وجود این رهنمودها بازاری از مصرف‌کنندگان اطلاعات بوجود آورده‌اند و هیچکدام از تولیدکنندگان اطلاعات خصوصاً بوسیله آنها مورد نقد قرار نگرفته‌اند. هر

این سمینار ارائه شد که در یک کتاب با ویراستاری آلی محمد به چاپ رسید و خود او نیز مقاله‌ای درباره عناصر عمده سیاست ملی به آنها اضافه نمود. مقاله جان‌گری مسائل سیاست ملی را مطرح می‌سازد، در حالی که بعداً مدیرکل کتابخانه ملی مالزی، ویجاسوریا درباره خط‌مشی کتابخانه ملی مطلبی ارائه داد. ده مقاله دیگر توسط کتابداران بخش‌های مختلف تهیه شده بود که عناوین مطرح شده عبارت بودند از: دسترسی به مواد خواندنی، برنامه‌های رقابتی خواندن، دسترسی به اطلاعات، نقش کتابدار به عنوان مدیر اطلاعات و توسعه کتابخانه‌ها و نظام‌های اطلاع‌رسانی، شرکت کنندگان در سمینار مسائل عمده در این حوزه‌ها را مشخص نمودند و بعضی از آنها توصیه‌هایی در زمینه خط‌مشی ارائه کردند. این مقاله نیز دورنمایی برای سازمان دهندگان که مجبورند قلمرو تلاش‌های خود را به کتابخانه و خدمات اطلاع‌رسانی محدود نمایند تا آن را به یک کار عملی تبدیل کنند بینش‌هایی را فراهم می‌نماید. کار طراحی خط‌مشی به یک کمیته در سطح عالی واگذار شد و چهار سال طول کشید تا مدارک به طور رسمی از طرف دولت تأیید شد. دو مقاله دیگر آلی محمد درباره منطق و دورنماها برای طراحان خط‌مشی، مسائل دیگری را روشن می‌کند.

کتابخانه مالزی و سیاست اطلاع‌رسانی آن اشکال مشخصی دارند. خط‌مشی شامل اصول گسترده‌ای است که مسیر کلی را برای وقایع آینده در کتابخانه و خدمات اطلاع‌رسانی تعیین می‌کند. در اینجا چارچوب‌های خط‌مشی از دیدگاه‌های یونسکو و تعاریف «اطلاعات» و «سیاست اطلاع‌رسانی» جدا شده است. این خط‌مشی شامل پنج بخش است: مقدمه، قلمرو، هدف، راهبرد و اجرا. سیاست‌گذاران درباره محدودیت قلمرو اسناد خط‌مشی، دفاعی نداشتند بلکه با قاطعیت ادعا کردند که محدودیت حوزه‌های کتابخانه و مراکز اطلاعاتی آن را به صورت خط‌مشی عملی و کاربردی در خواهد آورد.

حتی اطلاعات اداری از این قلمرو خارج گردید. این مدارک مسائلی نظیر حق مؤلف، آزادی دسترسی به اطلاعات، اطلاعات رده‌بندی شده، ابعاد بین‌المللی جریان اطلاعات

هندوستان انتخاب شده‌اند تا دورنمایی را که در بخش قبلی مورد بحث قرار گرفته بکار گیرند. فرآیندهای تدوین خط‌مشی این دو کشور در سوابق تخصصی آنها به صورت اسناد وجود دارد و نتایج تمام شده آنها برای مطالعه و تحلیل موجود است. انتظار می‌رود با تفاوت‌هایی که در زمینه‌های این دو کشور وجود دارد این بررسی معنادارتر شود.

فرآیند و برون‌داد مالزیایی

ویجاسوریا^{۲۵} مقاله‌ای مفهومی در کنگره کتابداران آسیای جنوب‌شرقی در سال ۱۹۸۲ ارائه داد و باعث شد پیشنهادی به تصویب برسد بدین مضمون که کلیه کشورهای منطقه باید سیاست اطلاع‌رسانی کشورهای خود را تنظیم نمایند. مالزی از پیشگامان در منطقه بود که موافقت دولت مالزی را در سال ۱۹۸۹ برای تشکیل کتابخانه ملی و سیاست اطلاع‌رسانی کسب نمود.

کتابخانه مالزیایی و زمینه اطلاع‌رسانی که در آن این پیشرفت به طور مشخص صورت گرفته توسط چودری^{۲۶} همراه با کتاب درسی سیاست مربوطه به عنوان یک ضمیمه تشریح شده است. انگیزه این اقدام ناشی از یک امتیاز یونسکو و پیوستن یک مشاور یونسکو به دانشکده کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی مؤسسه فن‌آوری مارا^{۲۷} است. آلی محمد^{۲۸} که بعداً رئیس دانشکده شد سمیناری ملی را با همکاری اعضای اصلی در کشور در اکتبر ۱۹۸۴ سازماندهی کرد. ده مقاله در

خارج از کشور، یا حمایت از داده‌ها را مطرح نمی‌نماید. نه استراتژی بدنه اصلی مدارک را تشکیل می‌دهند که عمومی هستند و هیچ توجهی به هیچ مسئله بحث‌انگیز که ممکن است تطابق احتمالی خود را پنهان کرده باشد ندارند. این نه راهبرد، قلمرو کتابخانه و خدمات اطلاعاتی را برحسب مراجعین عمومی و اختصاصی مطرح می‌کند؛ جمع‌آوری منابع اطلاع‌رسانی جامع هماهنگ با نیازهای اطلاعاتی کشور است و همراه با اصول شراکت در منابع می‌باشد؛ افزایش فعالیت‌های انتشاراتی ملی؛ در دسترس بودن منابع اطلاع‌رسانی، مؤسسات دولتی برای عموم مردم به طور وسیع و گسترده؛ حفظ و نگهداری میراث فرهنگ ملی، دسترسی بیشتر به اطلاعات از طریق ثبت صحیح مدارک، دسترسی به مرکز داده‌های ملی و بین‌المللی، تأمین خدمات اطلاعاتی، برنامه‌های آموزش مصرف‌کنندگان، و پرورش عادات مربوط به خواندن، توسعه مراکز داده‌های ملی در بخش‌های مختلف؛ و آماده‌سازی نیروی انسانی متخصص می‌باشد. سیاست‌گذاران همچنین در واگذاری مسئولیت اجرایی به کتابخانه ملی مالزی عاقلانه عمل نمودند که این بدان معناست که هیچ ساختار اضافی به صورت یک کمیسیون ملی یا سرمایه‌گذاری اضافی برای اجرای خط‌مشی در آن زمان مورد نظر نبوده است.

فرآیند و برون‌داد هندی

هندوستان می‌تواند مفتخر باشد که کشوری پیشقدم است که زیر ساخت اطلاعات علمی و فن‌آورانه را با دنبال کردن یک سیاست اطلاع‌رسانی خوب بوجود آورده است. نظام ملی اطلاع‌رسانی در علوم و فن‌آوری^{۲۹} (NISAAT) در سال ۱۹۹۷ تشکیل گردید که اهداف زیر را مدنظر داشت: تأمین خدمات ملی اطلاع‌رسانی در ارتباط با علوم و فن‌آوری، توسعه و حفظ نظام‌های اطلاع‌رسانی بخشی، ارتقاء میزان همکاری ملی و بین‌المللی، توسعه تسهیلات آموزشی و تحقیق و توسعه (R&D) و ابتکار و خلاقیت در علوم و فن‌آوری اطلاع‌رسانی نظام ملی اطلاع‌رسانی علوم و فن‌آوری همچنین در توسعه مکانیزم کاری با هفت مرکز علمی و فن‌آوری چون چرم، ماشین‌آلات و صنایع غذایی اقدام نموده موفقیت نسبی نظام مذکور (NISAAT) برای اطلاعات علمی و فن‌آورانه (STI) می‌تواند انگیزه‌ای برای طراحی یک سیاست اطلاع‌رسانی کلی

در کشور باشد.

بارو^{۳۰} به عنوان کسی که سیاست اطلاع‌رسانی در نظام‌ها و خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی طراحی کرده است سیاست ملی اطلاع‌رسانی را نیز تنظیم کرده است. او در رساله‌اش منطق تنظیم سیاست اطلاع‌رسانی را که موجب پیشرفت شده تدوین کرده و تشریح پنج نظام را به عنوان بخشی از نظام ملی کتابخانه‌ای و خدمات اطلاع‌رسانی (NASLIS)^{۳۱} پیشنهاد کرده است. همچنین فصولی از کتاب را به مطالبی درباره طرح سازمانی، آموزش کتابداری، انجمن‌های کتابداری و فن‌آوری اطلاعات اختصاص داده است. کتاب شامل طرح سیاست، در نوزده صفحه شامل جداول ساختارهای پیشنهادی است. خط‌مشی در اصل محدود به حوزه سنتی کتابداری است و جنبه‌های مختلف را به تفصیل شرح می‌دهد.

طرح خط‌مشی حاصل کار بیش از یک دهه بود که در آن افراد و سازمان‌های مختلف مشارکت داشتند. این طرح به منظور اقتباس در سال ۱۹۸۶ به دولت تسلیم گردید. وزارت مربوطه کمیسیونی جهت بررسی طرح تشکیل داد که گزارش خود را در مارس ۱۹۸۸ تکمیل نمود. از آن زمان به بعد مشخص نیست که سازنده اصلی طرح کیست.

جزئیاتی که در گزارش بارو آمده حاکی از آن است که

اولین هدف تأسیس بنیاد کتابداری راجارومن روی (RRRLF)^{۳۲} توسط وزارت فرهنگ، اعلام صریح یک

سیاست ملی اطلاع‌رسانی بوده است. بنیاد سمینارهایی را برگزار نمود و سپس یک کمیته ۵ نفره برای طرح سیاست در سال ۱۹۸۱ تشکیل داد. بارو به عنوان یک دعوت‌کننده طرحی برای خط‌مشی ارائه نمود که در سال ۱۹۸۴ به وزارتخانه تسلیم شد. گروه فرهنگ سپس کمیته‌ای در سال ۱۹۸۵ در زمینه سیاست ملی اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ای^{۳۳}

(CONPOLIS) تشکیل داد. کتابداران متخصص و متخصصین آموزشی برجسته اعضای این کمیته بودند که خود بارو نیز دبیر کمیته بوده است. طرح‌های بنیاد کتابداری "راجارومن روی" و انجمن کتابخانه‌های هندوستان به عنوان مقالات عمده مورد استفاده قرار گرفته‌اند. این کمیته سعی کرد تا اطلاعات کمیته‌های تخصصی‌تر و گسترده‌تری را در مورد طرح‌ها از طریق بازدید از بخش‌های مختلف کشور بدست

آورد. گزارش نهایی که به صورت یک طرح خط‌مشی بود مورد استفاده وزارت نیروی انسانی در ماه مه ۱۹۸۶ قرار گرفت. این اقدام موجب پیدایش آگاهی و علاقه در میان کمیته تخصصی شد، اگر چه از نظر اداری مورد تأیید دولت فدرال قرار نگرفت. خط‌مشی این طرح یک مقدمه دو صفحه‌ای دارد که اهداف خط‌مشی همراه با هفت مطلب کلی درباره توسعه کتابخانه‌ها و کتابداری در هندوستان در آن آمده است. آنگاه پیش‌نویسی از طرح مربوط به ایجاد نظام‌های کتابخانه عمومی، نظام‌های کتابخانه عالی علمی^{۳۴} نظام‌های کتابخانه‌های تخصصی و اطلاع‌رسانی و نظام کتابخانه ملی و خدمات کتابشناسی را به تفصیل ارائه داده است. سه بخش آخر شرح مفصلی درباره توسعه نیروی انسانی، مدرنیزه کردن نظام‌های کتابخانه‌ای و اطلاعاتی، و سازمان‌های اجرایی و پشتیبانی مالی را آورده است. همچنین ایجاد یک کمیسیون ملی برای کتابخانه و خدمات اطلاع‌رسانی را به عنوان بخشی از نظام ملی پیشنهاد می‌دهد که از طریق چهار زیر نظام مربوط به نظام‌های کتابخانه‌ای ملی، عمومی، عالی علمی و تخصصی کار می‌کنند و برای هر یک از زیر نظام‌ها، کانون‌های ملی و ساختارهای سازمانی را به صورت جداگانه تشریح کرده است. «خط‌مشی» مبتنی بر این فرضیه است که باید خود را به محدوده دنیای اطلاعات کتابخانه‌ای سنتی محدود نماید.

بازنگری و تحلیل

سیاست‌گذاران هر دو سند ارائه شده در کمال صداقت تعریفی را که از اطلاعات به عنوان محدود شدن به دنیای کتابخانه برحسب منابع، خدمات و اقدامات داشتند بدون هیچ ابایی بیان کردند. جان‌گری که به عنوان مشاور یونسکو در تجربه مالزی^{۳۵} همکاری داشته است پنج طبقه‌بندی را برای طرح مسائل مرزی بکار برده است که عبارتند از: رویکردهای کتابخانه و اطلاع‌رسانی؛ رویکردهای عمومی و اختصاصی؛ سیاست‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطاتی، اطلاعات و فن‌آوری اطلاعات؛ و پیوند با سیاست‌های اطلاع‌رسانی اداری. بدون تحلیل کافی زمینه که نیاز به گسترش مداوم مرزهای دیگر دارد نمی‌توان تصور نمود که تنظیم یک خط‌مشی در رویکرد کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی کاربرد داشته باشد. رویکرد سیاست

رسانه‌ها را می‌توان گفت که هیچ ارتباط مستقیمی ندارد، امر هر عرصه سوادآموزی، آموزش از راه دور و تشویق عادات خواندن (مطالعه) مستقیماً تحت تأثیر خط‌مشی‌های رسانه‌ای آشکار و نهان یک کشور است. ام‌کمبو و میتی با رویکرد محدود کننده همانند یک رویکرد ناحیه‌ای برخورد نمودند. هیچ سیاست ملی نمی‌تواند نسبت به مسائل فن‌آورانه و مسائل ارتباطات از راه دور که چارچوب مشارکت در منابع را فراهم می‌نماید بی‌توجه باشد. مسائل اغلب همپوشی دارند و در هم آمیخته‌اند و هر تلاشی در این زمینه ممکن است به نظر ساده‌اندیشی بیاید.

دنیای کتابداری تغییر کرده و همچنان با سرعت در حل ایجاد تغییر در نحوه نگهداری و رشد آن می‌باشد. این رشته نیاز دائمی به تجدید تعاریف نقش‌هایش دارد که نمی‌توان آن را از بین رفتن نامید. در میان سازمان‌های دولتی، این کتابخانه‌ها هستند که مسیر خود را برای تطبیق با چالش‌های فن‌آورانه تعیین کرده‌اند. مفاهیم کتابخانه‌های رقومی و مجازی بدون توجیه ارتباطات با دیگر نقش‌های کلیدی در عرصه پهناور و دنیای اطلاعات کاربردپذیری ندارند. مشکلات دسترسی همگانی و شرکت در منابع، زمانی قابل طرح هستند که سیاست‌های اطلاع‌رسانی ما بتواند راهنمایی‌هایی در جهت ایجاد ارتباط فراهم نماید.

سیاست ملی مالزی از کتاب سیاست‌های کشوری و مصوبه کتابخانه ملی نشأت می‌گیرد. خط‌مشی‌ها باید برگرفته از شناخت دیگر ماده‌های قانونی مرتبط، اولویت‌ها و سیاست‌های دولت و آیین‌نامه‌های اجرایی باشد. مدارک خط‌مشی‌ها نیاز به نشر بهتر، ایجاد پایگاه اطلاعاتی محلی، رفع نیازهای جوامع روستایی، و حفظ و نگهداری منابع اطلاع‌رسانی ملی و در دسترس قرار دادن آنها را مطرح می‌نماید. طرح سیاست‌های هندی، توسعه کتابخانه‌ها را در کشور خاطر نشان می‌سازد اما ارتباط آنها با دیگر زمینه‌های خط‌مشی را نمی‌تواند برقرار سازد.

توافقی کلی وجود دارد که یک سند خط‌مشی به تنهایی نمی‌تواند نیازهای متنوع بخش اطلاعاتی را تأمین نماید و این که باید خط‌مشی‌های متفاوتی را تدوین نمود. سند خط‌مشی کلی باید به طور گسترده پایه‌گذاری شود همانند سند مالزیایی،

سیاست اطلاعاتی برحسب نقش بخش خصوصی به حساب آید در حالی که سیاست‌های اقتصاد ملی، خصوصی‌سازی و تعاونی را تشویق می‌کنند. مسائل اضافی تعرفه و عوارض مصرف‌کننده نیز باید به طریقی طرح شود که مسیرهای کلی را به سوی جامعه اطلاعاتی روشن نماید. سیاستگذاران نیز باید نقطه نظرهای خود را درباره توثیق سوابق محلی و پایگاه‌های اطلاعاتی بومی تنظیم نمایند. ابعاد ناحیه‌ای و بین‌المللی بسیار وخیم‌تر و آشکارتر شده‌اند و جامعه اطلاع‌رسانی ملی باید به آنها به صورت ظریفی پاسخ دهد. آنها باید رویکرد پیش‌نگر را به جای اینکه قربانی انحصاری طلبی و امپریالیسم دنیای پیشرفته شوند، پیش بگیرند. نیاز به جامعه روستایی، توسعه سواد، و حفظ میراث محلی و آداب و رسوم محلی موجب پیدایش سیاست‌های صاف و خالصی می‌شود.

نتیجه‌گیری

تدوین سیاست‌های اطلاع‌رسانی ملی اصولاً یک کار بومی است که ماهیتش سیاسی است. هر کشور دارای ویژگی‌های خاص خود است و مسائل خط‌مشی را از "داخل راه‌نماهای یونسکو"^{۳۶} یا دیگر انواع دستورالعمل‌های «چگونه»^{۳۷} نمی‌توان بدست آورد و نیاز به درگیر شدن جدی هر یک از افراد دست‌اندرکار دارد. بیرمان توصیه کرد که متخصصان اطلاعاتی باید اول با مسائل از طریق مطالعه جدی و بحث‌های متمرکز و به ویژه با دیدگاه‌های مختلف افراد آشنا شوند. آنها باید با نمایندگان مجلس، مسئولان اجرایی، متخصصان فنی و سیاستگذاران در بخش‌های دیگر آشنا شوند و آنها در سطوح و عرصه‌های مختلف درگیر نمایند. نقش مشاوران بین‌المللی اهمیت دارد اما باید محدود به مراحل اولیه مفهوم‌پذیری شود. در بعضی موارد از طریق سرعت بخشیدن به مرحله جمع‌آوری داده‌ها و پیمایش نیازهای اطلاعاتی میان‌برهایی زده شده است. این کار بسیار وقت‌گیر و گران است اگر چه سیاست‌هایی که بدون شناسایی شرایط تدوین می‌شود همانند راه رفتن در تاریکی است و منجر به مدارک سطحی و دور از ذهن (مدینه فاضله) توجیحات مناسب و بازنگری باید بطور دائم انجام شود و یک مکانیزم ساخته شود که ارزشیابی و تغییرات مداوم را تضمین نماید.

اگر چه در رویکرد کلی‌اش محدودیت‌هایی وجود دارد. در هر حال هیچ سند خط‌مشی نباید تجویزی و محدود کننده باشد. شاید دلیل این باشد که علت اولیه عدم تطابق سند خط‌مشی هندی این بوده است که دارای خصوصیت جزئی‌گرایی بوده است و تأکید زیاد بر وابستگی به بعضی ساختارهای سازمانی داشته است. باید خط‌مشی‌های اضافی نیز در ارتباط با حوزه‌های ویژه به شکل‌های مختلف مانند اسناد خط‌مشی، احکام اجرایی، و لوایح قانونی در مراحل اجرا بوجود آید. پایه‌گذاری سیاست‌های فرد بر مبنای سند سیاست ملی به دلیل احتیاط و دوراندیشی است که حوزه شناخته شده در بخش مسائل سیاست اطلاع‌رسانی را مطرح می‌نماید.

مسئولیت اجرای سیاست‌ها به عهده کتابخانه ملی مالزی گذاشته شد که باید سیاست‌های موجود را که مسائل محلی را مطرح می‌نمایند بررسی نماید. سیاستگذاران هندی ممکن است تجدید نظر در ساختار فعلی طرح سیاستی خود را عاقلانه بدانند که از طریق تجدید نظر در قلمرو محدودیت دوباره آن به بیان خلاصه‌ای از اصول و دستورالعمل‌ها امکان‌پذیر است.

سیاست مالزیایی ممکن است به صورت یک الگو با روشن بینی و اختصار مفید باشد. آنها متفقاً می‌توانند ماده‌های فعلی قانونی را در ارتباط با نیاز به سیاست‌های متعدد برای حوزه‌های مفهومی متفاوت و حوزه‌های ناحیه‌ای مورد بررسی قرار دهند. موفقیت NISSAT ممکن است به عنوان یک نقطه مرجع در چنین پیگیری مفید باشد.

اگر تدوین خط‌مشی‌های فرعی و تکمیلی به متخصصین فعال اطلاع‌رسانی در این حوزه‌ها با همکاری ذینفعان دیگر واگذار شود کاری بلندمدت خواهد شد، برای شروع آنها باید کفایت دستورالعمل‌های خط‌مشی را در ارتباط با مسائل زیر بررسی نمایند. نظارت و دسترسی به اطلاعات اداری (دولتی)، خط‌مشی اطلاعات علوم و فن‌آوری معیارهای ارتباطات از راه دور و فن‌آوری اطلاعات، مسائل نرم‌افزاری و حفاظت از داده‌های رقمی، امنیت، اداره اطلاعات رده‌بندی شده متناسب با نیازهای امنیتی کشور، حقوق مالکیت و غیره. ممکن است وقت زیادی صرف شود تا جنبه‌های اقتصادی

- 1993; P. 22.
12. Jacob MEL, Rings DL. "National and International Information Policies". *Library Trends*, 1986; 35: 148.
13. Eres BK. "International Information Issues". *Annual Review of Information Science and Technology*, 1989; 24: 8-10.
14. Heim KM. "National Information Policy and a Mandate for Oversight by the Information Professions". *Government Publications Review*, 1986; 13: 21-37.
15. Jacob MEL and Rings DL. "National and International Information Policies". *Library Trends*, 1986; 35: 123-124.
16. Bender DR. "A Strategy of International Information Policy". *Libri*, 1993; 43: 213-219.
17. Eres BK. "International Information Issues". *Annual Review of Information Science and Technology*, 1989; 24: 3-32.
18. Rosenberg V. "National Information Policies". *Annual Review of Information Science and Technology*, 1982; 17: 11-14.
19. Rath CMC, John B. "Information Policy Issues in Science and Technology". *Annual Review of Information Science and Technology*, 1988; 23: 41.
20. Mchombu KJ, Miti K. "Formulation of National Information Policies in Africa: Some Unlearned Lessons". *International Information and Library Review* 1992; 24: 142-146.
21. Gray John. "National Information Policies: Problems and Progress". London: Mansell, 1988; P. 18-83.
22. Wijasuriya DEK. "Access to Information: Considerations Towards National Policy for Libraries". In *Access to Information: Proceedings of the 5th Congress of Southeast Librarians*, Kuala Lumpur, 25-29 May 1981 Kuala Lumpur: CONSAL. 1982: P. 19-32.
23. Chaudhry AS. "Information Policy in Saudi Arabia and Malaysia". *Information Development*, 1993; 9: 228-233.
24. Mohamed O. "Formulating a National Policy for Library and Information Services". London: Mansell, 1988.
25. Mohamed O. "National Policy for Library and Information Services". *International Library Review*, 1989; 21: 115-127.
26. Mohamed O. "Formulating a National Policy on Library and Information Services in Malaysia". *Libri*, 1991; 41: 132-144.
27. Mohamed O. "Formulating a National Policy on Library and Information Services in Malaysia". *Libri*, 1991; 41: P.135.
28. Baark E. "Information Policy in India and China". *Information Development*, 1985; 1: 19-25.
29. Barua BP. "National Policy on Library and Information Systems and Services for India". London: Sangam Books, 1992.
30. Barua BP. "National Policy on Library and Information Systems and Services for India". London: Sangam Books, 1992; P. 11-20.
31. Gray J. "National Information Policies: Problems and Progress". London: Mansell, 1988; P.44-55.
32. Mchombu KJ, Miti K. "Formulation of National Information Policies in Africa: Some Unlearned Lessons". *International Information and Library Review*, 1992; 24: 145.
33. Bearman TC. "National Information Policy: An Insider's View". *Library Trends*, 1986; 35: P. 117.

در نظر گرفتن تعریف سیاست اطلاع‌رسانی به عنوان یک عمل منفرد که یکبار انجام می‌شود اشتباهی جدی است. ماهیت این امر چرخه‌ای بدون انتهاست و کمال‌دوراندیشی خواهد بود اگر یک بانک اطلاع‌رسانی ملی در بالاترین درجه ممکن داشته باشیم. همچنین عاقلانه است که ساختارهای خیلی بزرگ را که هرگز از حمایت مسئولین اجرایی و آنهایی که سرنخ‌های مالی را در دست دارند برخوردار نیستند پیشنهاد ندهیم و بگذاریم که این سیاست اطلاع‌رسانی فرآیند تدریجی مبتنی بر رشد فزاینده باشد و نیاز به یک رهبری تخصصی دارد که برای آن، عوامل خارجی جانشین خوبی نیستند.

References

1. Bushkin AA, Yurrow JH. "The Foundations of United States Information Policy" Washington, D.C. National Telecommunications and Information Agency, 1980.
2. Chartrand RL ed. "Privacy Versus Freedom of Information". Washington, D. C. : American Federation of Information Processing Societies, 1986.
3. U.S. Domestic Council Committee on the Right of Privacy. "National Information Policy: Report to the President of the United States". Washington, D.C. NCLIS, 1976; P. 182-183.
4. Hernon P. "National Information Policy". *Government Information Quarterly*, 1989; 6: 231.
5. Mchombu KJ, Miti K. "Formulation of National Information Policies in Africa: Some Unlearned Lessons". *International Information and Library Review*, 1992; 24: 139-171.
6. Kaser D et al. "Toward a Conceptual Foundation for a National Information Policy". *Wilson Library Bulletin*, 1978; 52: 545.
7. Menou MJ. "National Information Policy in the Less Developed Countries: an Educational Perspective". *International Library Review*, 1991; 23: 49-64.
8. Bender DR. "A Strategy for International Information Policy". *Libri*, 1993; 43: 227.
9. Bearman TC. "National Information Policy: An Insider's View". *Library Trends*, 1986; 35: 106-107.
10. Rehman, Sajjad ur. "Manpower Preparation for Developing and Implementing Information Policies". *Library Review*, 1993; 42: 24-26.
11. Bender DR, Kadee ST, Morton SI. "National Information Policies: Strategies for the Future" Washington, D.C.: Special Libraries Association,

یادداشتها

1. Sajjad Ur Rehman "Information Policies For Developing Nation: A Framework For Analysis Applied to Malaysian and Indian Information Policies". Libri, Vol 46, No. 4 (Dec 1996). PP 184-185.

۲- مری گروه کتابداری دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اصفهان

3. UNISIST
4. NATIS (National Information System)
5. GIP (General Information Programme)
6. Rockefeller
7. Science and Technology Information (STI)
8. Wesley - Tanaskovic. Guidelines on Information Policy : Scope, Formation and Implementation, 1985.
9. Montviloff. Handbook on the Formation, Approval, Implementation and Operation of National Policy on Information, 1990.
10. Mehombu
11. Miti
12. Botswana
13. Menou
14. Bender
15. Bearman
16. National Commission of Library and Information Science (NCLIS)
17. Rehman
18. Eres
19. Research and Development (R & D)
20. S & T information
21. Rath
22. Clement
23. Unesco
24. John Gray
25. Wijasuriya
26. Chaudhry
27. School Library & Information of the Mara Institute of Technology
28. Oli Mohamed
29. The National Information System For Science & Technology (NISAAT)
30. Barua
31. National System of Library & Information Services (NASLIS)
32. Raja Rommohan Roy Library Foundation
33. Committee on National Policy on Library and Information Systems (CONPOLIS)
34. Academic Library
35. Malaysan
36. Unesco Guide lines
37. How to